

IRÁNYI ISTVÁN

SZINBÁD ÁLMAINAK VÁROSA

[*Poprád-parti szerelem*] Sokszor voltam a kis városkában. Alaposan megsejmeltem a házakat, amelyekben lakott; a temetőt, ahol vendéglátó gazdáinak és néhány regényalakjának emlékét a sírfeliratok is megőrizték. Jártam a riasztó középkori emlékektől terhes Akasztófa-hegy tájékán: a magányos fenyőkkel tarkított, bokros, bozótos vidéken. Voltam azokban a nevezetes épületekben is, amelyekről írásaiban emlékezik meg; tegyük hozzá, talán

mindenkinél avatottabban, szenvedélyes, rajongó szeretettel. Időnként betetértem a Wittkó-házba. Az öreg, bizarr külsejű, sötét hamuszínűre fakult, hosszú, keskeny ablakokkal sűrűn barázdált, korábban zsindeletetős épület már nincs. Pár éve még a Rákóczi-ról elnevezett hatalmas szerzetesi kolostor cikcakkos reneszánsz tornya és az ősi város repedezett falai tövében húzódtak meg. Hosszasan terült el a temető irányában. Simán boltíves száraz kapujában a kulcs is kísérteties csikorgással fordult, akár csak a Riminszky-ház ajtaja a Fő téren, amelyet valamikor az öreg Mik páratlanul titokzatos leleményességgel gondozott, de zárjai mégsem tudtak ellenállni Szinbád »igazi« kísérteteinek. A Wittkó-ház belsejében már kellemesebb hangulatunk támadt, ahol egy kis Poprádra tekintő szobáskában Wittkó Irma tárgyi emlékei tárultak elénk. Ma már képzelődnünk lehet csak, ha keressük Krúdy első podolini szerelmének hajdani szerény otthonát, mert a Wittkó-ház helyén hatalmas állami házak sorakoznak.

Néhány évvel ezelőtt a Wittkó-porta város felőli oldalán mindenki könnyen megfordulhatott. A külső oldalra csak a Poprád túlsó oldalán dolgozó mezci és erdei munkások vethették pillantásaikat, ha áttekintettek az innesső partra. Csak a szerelmespárok botorkáltak itt olykor-olykor. Itt tipegett egykor a fűben a szépséges Irma, szabályos, kecses kis lábaival, itt hagyott ösvényt Krúdy Gyula ábrándozó tekintetének, amikor a tizenégy-tizenöt éves ifjú sóvárogva lopódzott kertjük aljába.

Irma naponta kiballagott a vénülő, dohos levegőjű polgári takácskúria boltíves kapualján a csendes, szelíd, friss levegőjű birodalmába, az esővíztől mindig csillogó gypszöncyegre, a folyóparti keskeny ösvényre, a Poprád ezüstszürkén csillogó sebes vízéhez. Olykor vizet merített a szeszélyes folyó medréből, hogy öntözze veteményeit, virágait. Közben óvatosan megkapaszkodott a parti fűzfák tisztára mosott gyökérlépcsőiben. Néha-néha sebesebben kapdosta lábait, amikor menekülnie kellett szívének üldözői elől, hogy a könnyebb fajsúlyú gavalérok utol ne érhesék a szigorú polgári erkölcsben nevelkedett leánykát.

Podolin látképe a régi fahíddal

A podolini takácsné férjénck kertjében is – alját valaha gazdagon termő krumpli- és káposztaföld terítette – csak képzetben lehetünk már. A hatalmas rekettye-fűzfák mentén ma már – talán éppen véletlenül – csak egy őrzi a folyót, még inkább a partot, hogy el ne rabolják a habok a tündéri álmok és ábrándok morzsányi világát. Mert időnként hatalmas, csúnya és zavaros a Poprád: ez a nyáron is mindig hideg, legtöbbször szelíd, ezüstös-palaszürkén ragyogó tátrai folyó. Legkegyetlenebb tajtékos szeszélyeit a kolostort övező maradványvárfa- lalak pirosra mázolt jelzései örökítik. Különösen tavasszal és nyáron volt kedves a vadvirágos panorámába ékelt kertalj. Alant a meder mélyéről ilyenkor is felmorajlott a máskor csak éppenséggel idegnyugtatóan meg-meglocscsanó folyó muzsikája.

A másik oldalon, a Wittkó-ház külső frontján, a város felől, ma már megtörik a csend, a nyugalom. Folyvást száguldanak a gépkocsik Ólubló felé. Sajnos, az emlékekre érdemes hosszú szürke épület nem maradhatott meg, mely még pár éve a forgalmas útvonalról a környezettől eltérő sajátos arcúlatival úgy húzódott meg a két világ között, mint Szinbád visszamaradt korának jellegzetes, ősi kincses tanyája.

A kert inkább csak a képzet emlékeit őrizte a vízparton; maga a ház már a kincset Krúdytól: Wittkó Irma első ifjúkori szerelmének alakját, a ma is élénken élő ifjúkori emlékeket. Néhány éve még élt Budapesten a Tanács körúton az egykori fiatal leányka, aki átszellemülten, kipirultan, élénken beszélt czekről az emlékekről, amikor Gyula első hódoló látogatását tette nála

barátjával: teljesen »szabályosan«, vizit időben, rövid percekre és természetesen – a szülők jelenlétében. Élénken előttem pereg a történet, mert az 1963-ban már nyolcvanhét évet megért egykori szerelmes matróna mondotta el nekem mindent személyesen. Irma hajdani termetét így fénykép nélkül is élesen felidézte bennem a töpörödött testű, de mégis gömbölyded arcú, mosolygós tekintetű, fürgé gondolkodású néni: – Krúdy – ez a rendkívül csinos, komoly gondolkodású fiú, kitűnt száz diák közül is – mondotta, aki nem udvarolt csapodár módon, mint sokan tették abban az időben, s akiktől mindig órizkedniük kellett a megfontolt leányoknak.

*Wittkó Irma (Szinbád ifjúkori szerelme)
87 éves korában*

Irma idősebb volt Gyulánál, de Gyula fiatalabb kora ellenére is korán érett, fejlett, szép fiatalemberré serkent már akkoron a nyilatkozat szerint is. Érthető, hogy komolyabb leánykákat keresett magának az udvarláshoz, és a többi tünelményes emlékű podolini leánykával egyezően, Irma is bálban ismerkedett meg Szinbáddal, aki később otthonában is felkereshette. Irma emlékezetében a diák Krúdy később is úgy maradt meg, mint víg kedélyű, nagyon rokonszenves és jó modorú egyéniség.

A szülők az első percekől fogva nagyra értékelték a szép szál és igen jó modorú gyermekember családi látogatásait. Ez volt a döntő oka, hogy a családi erkölcsökre nagyon vigyázó apa és anya is szívesen hozzájárultak a fiú udvarlásához.

Irma egyetlen leány volt a családban az öt fiútestvér között, ezért nagyon is érthető és természetes volt a szülői szigorúság. Fiúkkal ritkán találkozhatott. Házukban el sem lehetett képzelni, hogy este tizenegy óra tájban menjen haza. Barátnői podoliniak voltak. Jóban voltak *Chlebák Antóniával* és *Chlebák Máriával*, a városi főjegyző lányaival. Lakásuk ott volt a városháza közelében. Egyiket egy tanító, másikat az ő bátyja: Wittkó Rudolf vette feleségül. Krúdyról tudjuk, hogy lakott a régi főjegyzői lakban is, természetesen csak a »diákkamrában«. Mivel Chlebák Mihály nótárius felesége is Wittkó-leány volt, nemcsak a családi kapcsolat volt szoros, de a Krúdy-barátság is a legtermészetesebb.

Irma Krúdyhoz fűződő szerelme ma már csak az emlékekben élhet, de döntő volt azért, mert az első hiteles fellángolás volt Szinbád életében Irma szerint. Nem volt kaland, mint a későbbi időkben egyre bonyolultabb színekben, han-

gulatokban átszótt szinbádi flörtök. Szinbád emléke Irma számára házasságában is kiemelkedő szép emlék maradt. Férje Csallóközi Jenő podolini gimnáziumi tanár lett, aki ott ismerkedett meg a városban menyasszonyával. Boldog életet éltek: hét gyermekük született; látogatásom idején már csak négy volt életben. A férfiak hivatalnokok lettek a vasútnál, építésügynél, az egyik leány ceglédi szobrászművész felesége, másik a pesti háztartás vezetője lett. A Cegléden lakó asszony őrizte még abban az időben a birtokában lévő Krúdy-relikviákat.

[*Krúdys reminiscenciák*] Krúdy diákkorának 11–14. évét (1888–91) élte Podolinban, a kamaszkorban, a pubertás váltóéveiben, amikor a sarjadó suhanc nemcsak testileg, hanem lelkileg is teljesen átalakul. A nyolc osztályos gimnázium alsó négy osztályát végezte itt. Ezt az életszakát lélektani szempontból nem lehet mellőzni. Már azért sem, mert még mindig kevés ebből a korból a hiteles forrás.

Krúdy, ha nem is podolini évei alatt, de huszonkét éves koráig (*A podolini kísértet* írásának éve) megfordult a Dunajec völgyében, kocsikirándulást tett Késmárk–Béla–Ófalván át Nedecre, amely akkor a még lakott kevés várak egyike volt, és egyúttal járt a Vörös kolostor környékén is. Lehet, hogy Nedec várával szemben meglátta, sőt felkereste Csorsztin várát is. Meglátogatta a magurái kúriát, pap- és tanítólakokat, és az ügető fiáker kocsiban szőtte regényeinek, rajzainak meséit, és talán akkor és így született meg a *Nizsder* várának meg a *lipovicai* kolostornak a neve, amelyek senkit sem sértettek, bántottak, ingereltek.

Lipovica neve ismeretlen a közeli környéken. Branyiszko oldalán van egy Lipovce (Szinyelipóc) nevű község, a Szinnye-Lipóczyak (Szinyeyi Merse festőművész) rezidenciája, a közismert Salvator gyógyforrás (keserű víz) helye. A Kismagurában van Lipnik (Nagylipnik) község. Podolinban pedig éltek a Lipóczyak, akkoriban neves borkereskedők. Érdeklődésből és a krúdys hangulat kedvéért tanulmányoztam a lechniczi kolostor remetéletét is. Egy 1762-ben keletkezett gyönyörű rajzos, iniciális latin kódex kiemelt sorából találón olvashatjuk a világtól teljesen elzárt remetei szellemet:

Primus tractatus... Első értekezés a remetei-rejtelmes theológiából (A remetei-rejtelmes theológia első értekezése), mely a belső (lelki) embert helyes utakon: tisztító, felvilágosító és egyesítő után az aktív (gyakorlati) elmélkedés, illetve a hit, remény és szeretet imájának a végzésére vezeti (tanítja); a külsőt pedig az erkölcsi erényekben szerzett egyéni sajátosságai által mentesíti. Miáltal a szellem és test között békesség és egyetértés létesül. – Remetelak Lechnicz 1762. – A szöveg díszítése: az ismert hármasszikla a koronával, keresztrel.

Az ismerős és ismerősnek tűnő hely- és személynevek hallatára jobban elképzelhetjük a mikszáthi *Kísértet Lublón* című regény hangulatát is. Ezekkel együtt máris megélnéülhet előtünk a korabeli élet, sőt, tovább, mélyebben keresve

a múltat, láthatjuk, hogy jóval II. Rákóczi Ferenc bujdosása előtt Balassi Bálint erre kereskedett borával, lovaival, vagy éppenséggel maga is e tájon menekült többszörös száműzetésében a lengyelországi kameniczi kastélya felé.

A szepességi falu- és személynevek megkönnyítették az írónak a névkereszteket. Az író e révén kikerülte az élő rokonok érzékenységét, kisméretűségét, ellenszenvét, de különösen a nagyképűsködők kicsinyességeit; szuverén ura maradt a cselekményszövéseknek, a karakterek megalkotásának. Az ő képzeletében ott szerepeltek álnév alatt ismert és költött podolini alakok, kis- és főhősök mindkét nemből. Leírta, festette őket más név alatt, hiszen írásainak szereplőiben sokszor ő a főhős, nevét megváltoztatva. Az írónak korlátlan fantáziája fiatal korában élt a személyesítő hatalommal, átvette azt nagymesterétől: Jókaitól, de Mikszáthtól is örökölt, kinek regényhősei mintázott és elnevezett alakjai voltak a korszak egyes élő embereinek, családjainak. Mikszáth alakjai azonban más »hősök« voltak, mint különösen a Németországból ide telepített és a lengyel honból idemenekült – nemességi kiváltságokat is élvező – polgárok, akik kevés kivétellel igen dolgoz, hasznos tagjai lettek a sok nemzetiségű városnak. [Szlovák, német (cipszer), lengyel, magyar, francia stb. eredetű lakosokkal találkozunk még ma is a városban.] Krúdy regényei nem oknyomozáson alapuló történelmi írások, hanem szépirodalmi alkotások; költészet, amikor az író maga teremti meg a színhelyet, a mesét, az alakokat, a cselekményt, maga alkotta személyekkel. Szabadon élt a »poetica licentiá«-val, Podolinnal, a podolini hősökkel kapcsolatban. Ez az író szuverén joga volt. Fantáziája akkor a Poprád mentében ott is várakat alkotott, ahol várromok sem voltak. Közismerten a Poprád völgyében valamikor csak két vár létezett: a késmárki Thököly és a lublói lengyel vár. Alsó folyásában ma is láthatók az egykori palocsai vár maradványai, ezek szerepelnek br. Jósika regényében: *A csehek Magyarországon* címűben is. Várfalakkal övezve csak Podolin volt Késmárkon kívül.

Avatott podolini emberek a Dunajec világról azt állítják, hogy ma Kongót is könnyebb megközelíteni, mint akkoriban Podolinból még 35–50 km-re északra fekvő Nedec várát vagy a Dunajec partján némaságban meghúzódó Vörös kolostort. Krúdy mégis eljutott erre a vidékre már ifjú korában is. E két helyről a köztudatban akkoriban legfeljebb annyi keringett, hogy a Vörös kolostornál (Lechniczen) drága lazacot tálaltak ebédre, és hogy Nedecen a Salamon dinasztia székelt, amelynek azonfelül: Landokon, Mniseken, Plavnicán és Palocsán voltak terjedelmes birtokai. A Landok-javorinai 15 000 holdas birtokot Hohenlohe herceg vette meg 1879-ben, Mniseket közvetve a Zamojski gróf vásárolta és birtokolta. A nedeci várúr történetébe Mikszáth képzeletével Pongrácz István gróf (1835–1886) történetét szötte bele. Krúdy is hasonló álmodott, amikor a podolini szereplők alakjával, hangulatával színez ki hasonló helyzeteket és történeteket.

*A kolostor épülete Krúdy idejéből
(ceruzarajz)*

Semmiképpen sem hagyható ki a színes szövevénytől Toporc sem, a podolini kísértet neves alakjainak egyik jelentős színhelye. Toporcot a történészek a Görgey-hagyományok teremtőhelyeként ismerik; az irodalmárok, sőt: a Krúdy írásait olvasó közönség is jól tudhatja, hogy ez az aprócska település az író teremtő fantáziájának egyik gazdag forráshelye. A Podolin határában fekvő Toporcon érik meg Krúdy podolini kísértetének végső konfliktusa, amelyben *Vart Erzsébet*, a skarlátpiros középkori ruhás, jégkeblű, de alapjában nagyon szánalmas sorsú »kísértetté«¹ vált asszony, a heidelbergi óráslány megvívja végső »győzelmes«² csatáját Riminszky Kázmérral, a hatalmas juhnyájak különc birtokosával, Podolin leggazdagabb polgárával. Riminszky volt a megrogzött méregkeverő, mert már korábban fondorlatosan eltette láb alól az asszony titkos szerelmesét, Pogrányi Sámuel, a fiatal, romlatlan lelkű, rajongó szívű költő-diákot – a nizzséri vár új birtokosát. Fantáziánkat fokozza és valósággal felcsigázza, hogy a végső leszámolásra felbőszült asszony adja meg ezt a kegyelemdöfést a boldogságát elvevő ellenségének. Ez a tett egyúttal az elszánt asszony végső bosszúja, elégtétele is volt örökös száműzetéséért.

Még 1960-ban kerestem az erősen romantikus történet valós magvát, a színhelyet. Megtaláltam az egykori kocsmát a toporci vasúti megálló szomszédságában. Hatalmas zsindegyfedésű épületét akkor már régen garázsnek használták. Lefényképeztem az épületet. Szerencsés voltam, mert a következő évben lebontották, falait a földdel egyenlővé tették.

A toporci kocma. Riminszky Kázmér tragédiájának színhelye

Podolinban az emberek képzeletében ma is élénken él a podolini kísértet és üldözőjének, majd »elcsettjének«: Riminszky Kázmérnak alakja, története. Érthető, hogy a sok kalandtól és a komoly diákkori tanulmányoktól eltekintve a város mégis legnevezetesebb – talán legtitokzatosabb – épülete a *Riminszky-ház* volt. (Ahogyan itt nevezik csak: Ancsurka-ház.) Papírüzlet, játékbolt és drogéria volt itt még a közelmúltban. Egy jó férfinak: Szankovszky vásárolta meg, aki sok munkással, tanoncokkal és segédekkel dolgoztatott. Mindemmellett kitűnő fényképész is volt. Az 1917-ben Podolinról készített tájfelvétele talán ma is egyedülálló. Lomnicka felől a völgyben kanyargó Poprád mentén a város látható falaival, háttérben a Magas-Tátra havas csúcsai. – Szankovszky büszke volt erre a házra, amelyért oly sok pénzt áldozott. Át is alakította alaposan, hogy a tér felől régi állapotára rá sem lehet ismerni már. Az épület belső része (az öreg Mik világa) még eredeti. A régi háznak elől boltíves ablakai voltak, nagy kapualjjal. A ház eredeti tulajdonosát – Riminszky Kázmért – Krúdy a jól ismert regényében találóan jellemzi a városi főjegyző (Chlebák Mihály) szavaival:

»– Az öreg úr (t.i. Riminszky Kázmér) azt hagyta, hogy szaporítsd a juhokat, mindig csak szaporítsad. Egyszer éhínség talál kiütni, és akkor felszökik a birkahús ára.

Kázmér megfogadta az apai tanácsokat. Szaporította, mindig csak szaporította a juhokat a hegyek között.«

Chlebak Mihály egykori nótárius (1821–1899) sírja és emlékköve még ma is megtalálható a podolini temetőben.

[*Híres takácsok és cserediákok*] A XII. századi alapítású Podolint a határvédő magyarok és a szepesi szászok alapították. IV. Béla leánya – Kunigunda, a lengyel király felesége – építtette újjá, és vétette körül hatalmas városfalakkal. Zsigmond 1412-ben királyi városi rangra emelte, de sok vívódás és helyi ellenállás után ezt is zálogba adta Lengyelországnak. Végre Mária Terézia szüntette meg a lengyelek zálogjogát egy szekér arany váltságdíj árán. Ekkor kezdett igazán fejlődni a város. A sajátos középkori arculatú városka legnevezetesebb épülete a Lubomirski címerrel ékesített öreg almamáter, mely 250 évvel ezelőtt lengyel főiskola volt még, 70–80 év távlatában pedig már csak kegyesrendi algimnázium. Kettős tornyú régi kolostorának évszázados bolthajtásos tantermei voltak. Utcájában a kisdíákok reggelenként megisméltödvé özönlöttek a hatalmas műemlék-épületbe, ahol a tömjénfüstös főhajóban falakat remegtető áhítatban énekelték naponta a szent énekeket. A kötelező áhítat, szertartások és szokások elmaradhatatlan folytatása, még inkább befejező mozzanata volt az is, amikor az iskolát elhagyó, búcsúzó diákok a hatalmas kilátó fatorony belső deszkaburkolataiba neveiket belevésték. Ezek között volt található Krúdy Gyula neve is. A névjegyes fatorony szimbólum volt, a diákos összetartozás jelképe. E régi fatorony az I. világháborúban tűnt el a föld színéről. Emléket megőriztem egy nagybátyámtól örökölt ceruzarajz reprodukciójában.

A vasút végállomásán, a régi Pudlein idején káposztaföldek terültek el, helyükön ma egy fűrésztelep hatalmas szálfái sorakoznak. Volt régi, a jelenleginél jóval kisebb fűrésztelep is, a temető mellett közvetlenül, mely az egyik nagy tűzvész idején teljesen leégett. (A krónikák három nagy podolini tűzvészt jegyeztek fel a történelem számára az emlékezetes árvizek mellett.) Az öreg, várfalakkal megtámogatott városi székház áll még, akárcsak Lublón. Mind-egyikben lengyel sztaroszták ítélkeztek, és dézsma címén szedték Zsigmond császár adósságainak kamatait. Ismeretes, hogy a podolini székház kettős följáratának lépcsőin akkortájtban zsoldosok és hajdúk pipázva amatkozta. Az épület eredetileg ötemeletes volt. Nagy fényűzést és hatalmat jelentett ez akkoriban a kis egyemeletes házakkal összezsúfolt városkában. Még így, laposra koptatott állapotában is tetszetős a külseje. Bolthajtásos pincéiben II. osztályú tisztos szórakozóhelyet rendeztek be. Korábban az eredeti épület második emeletéről lehetett megközelíteni a tér keleti oldalán épült emeletes házacskák belsejét. El lehetett jutni a városi fogadóhoz, le lehetett lépkedni a nagy lóistállóhoz is, amelyekben az érkező és távozó városi vendégek számára gondosan ápolták a váltólovakat. A szorosan összeépített házak legtöbbször csaknem azonos méretben és stílusban épült, sajátos módon »támaszkodtak« rá a hat-nyolc méter magas, helyenként csaknem ilyen széles városfalakra.

*Chlebák Mihály városi főjegyző háza Krúdy diákkamrájával
(Fő utca 247)*

A régi hatalmas zsindeletetős házakban híres takácsok szőtték a nevezetes szepesi vásznat. Ezek között legjelentősebb volt a kis *Wittkó* és a szakállas *Szignárovics* háza. Mindkettőben több inással és segéddel dolgoztak már. A többiek, pl. a szikár *Zasztkó*, a hangya szorgalmú *T. Firszt* és még sokan mások csak mai értelemben vett »bedolgozók« voltak ezeknél a mestereknél.

A város eddig felsorolt jellegzetességei mellett a legfőbb sajátossága volt az a körülmény, hogy a legtöbb házhoz úgynevezett »diákkamrák« is tartoztak. A diákkamrák az emeletes házakban mindenütt a felső szinten voltak, olykor csak mestergerendás kuckókkal, keretes kis ablakokkal, sajátos egyszerű berendezéscikkkel: vaságyakkal, egyetlen nagy asztallal, gyenge világítással, szcékkel, mosdó- és ivóeszközökkel, de a podolini asszonyok vendégszerető gondoskodása megkönnyítette és megszépítette mindnyájuk életét. Krúdy földszintre épült diákkamrában lakott a tanácsi székház közelében, éppen a főjegyző: Chlebák Mihály házában. A székház közelében, egy kis térszerű mellékutca bejáratában, a Fő u. (jelenleg Vörös Hadsereg útja) 247. sz. házban. Néhány éve még eredetiben is látható volt az akkor is már igen szegényes külsejű házacska. Ma a diákkamra ablaka magtári ajtóvá bővült, a főjegyző térre nyíló egyik szobája pedig már téglákkal van berakva. Rézsútosan, ugyanezen terecske másik oldalán (ma a következő utca 468. sz. alatt) épült sarki ház is áll még. *Riesz* László akkori nótás főerdész korábban vadszőlővel befuttatott háza, amelyben Krúdy másik podolini lakását kereshetjük. Erre már nem ismerhe-

tünk rá a régi épület fényképének megtekintése nélkül. Ez is hangulatos külsejű épület volt, nagyobb ablakokkal, középcn ízléses faoszlopos terasszal, és elől léckerítéssel övezett parányi kertrészlettel. Ma óvodaépület. Krúdy ezekből a házakból járt be naponta a piaristák kolostorába leckéket felmondani. – A diákkamrák ifjú lakói sajátos életformájukkal, szokásaikkal hatásosan járultak hozzá a 2400 főnyi lakosú városka jellegzetes arculatához.

Az új Podolin levetette magáról százados kopott öltönyét, építkezett. Az irigylésre méltó emeletes házak mellett a régieket is átvakolták, a zsindeletők helyett cserép- és bádogtetők vöröslenek már. Sajnos, a nevezetes épületek egy része már véglegesen eltűnt a föld színéről, néhányat gazdája pedig annyira átalakított, hogy eredeti arculata legfeljebb csak körvonalaiiban ismerhető fel.

A podolini diákélet szép és változatos volt. Krúdy barátai, iskolatársai visszaemlékezései nélkül ezt a nagyon is színes, de szórakozásokban és kicsapongásokban is bővelkedő világot aligha lehetne visszaidézni. Szerencsére még közel húsz évvel sikerült megismerkednem és többször hosszasan beszélgetnem Krúdy egyik iskolatársával, *Jurán* Vidorral, a nagy vadászíróval, a tátrai vadak kiváló ismerőjével, a nagysikerű *Ordások* című népszerű, de tudományosnak is elfogadott könyv írójával. A Magas-Tátrában, vadászírói 60. évfordulója emlékére ajándékozott meg a Vadászkrónika dedikált példányával és jelentős kéziratgyűjteményével. Boldogan éltem a lehetőséggel, és igyekeztem a Krúdyra vonatkozó emlékeit maradandóan felidézteni. A szlovákiai írók nagy nesztora, a tátrai erdősegek és vadászpuska szerelmesének széles körű tudásából, mindenre kiterjedő tájékoztatásaiból boldogan szívtam magamba a szép emlékezéseket, és csak nosztalgiával említhetem meg többszöri együttlétünket, önmagamát vádolva, hogy még mindig kevés volt az, amit e téren kerestem és találtam.

Véletlen találkozásnak köszönhetem, hogy bensőbb barátságunk révén ma is hitelesen emlékezhetem meg Krúdy legközvetlenebb barátairól, de felidézhetem a korabeli diákélet legjellegzetesebb szokásait, izgalmait, és színes képben számolhatok be néhány olyan kalandról, amely a fiatalság felvidéki kisvárosi életformáját, olykor kíméletlenül durva magatartását is visszaadja. A diákok lakásait, a jelentősebb események színhelyét is sikerült megörökítenem az ott élő ismerősök és rokonság tájékoztatásának segítségével.

Első helyen említem a Duchon-házat, amely előtt a tanév megkezdésekor a kis *Jurán* Vidor kocsija is megállott. Az egykori iskolatárs a ház előtt találkozott először Krúdy Gyulával és Budeusz kocsijával is. Budeusz mester akkoriban Abaújból, Borsodból, Hevesből hozta a magyar cserediákokat.

A Duchon-porta diákkamrája népszerűen mozgalmas volt. Nyikorgó fa lépcsőjén egy pitvaron át lehetett feljárni az emeleti diákszobába. (Fő tér 12. sz.) A Duchon családnak két szeméfenye – Gyula és Béla – már akkor II. és IV.

gimnazisták voltak; tekintélyes szerepet töltöttek be mindketten az ifjúság életében. A Duchon családdal magam is rokoni kapcsolatban állottam.

Az csemények, a diákkalandok színhelye legtöbbször a *Cinege-sziget*, a vásártér, az Akasztófahegy volt a temetővel, ezeken belül a Poprád régi hídja, a Malom-patak, amelynek medrét, folyását ma már teljesen megváltoztatták. (Sikerült a rokonság révén szereznem egy krúdys hangulatú festményt a Malom-patak partjáról. Ez a kép elmaradhatatlanul szükséges a régi Podolin arcúlatához. Egy Duffon nevű lomnickai művész festette.) A diákok olykor kutatták a titokzatosságokat is. Így lett szereplésük színhely gyakran a harangláb, meg a kolostor alatt meghúzódó sírbolt is.

Az újoncokkal az ismerkedés könnyen adódott. Az idősebbek minden szertartás nélkül keresték fel kis barátaikat. Krúdy is így ismerkedett meg Jurán Vidorral, akinek tanulmányai idején már Riesz főerdész házában lakott és étkezett. Amikor hét végén ráunt az ott kapott nyalánkságokra, összecsomagolta uzsonnáját, és elment Jurán diákkamrájába (Duchonékhoz) csereberélni. Az egyik alkalommal rozskenyérré és füstölt szalonnára cserélte fel a túrós lepényt, a tortát, almát és a diót. Ezek fejében egy darab rozskenyeret, jó darab szalonnat kapott. »A barna kenyér és a füstölt szalonna visszavándorolt a diákládába, a fedője ráborult. Krúdy felült a tetejére, térdeit felhúzta, a szalonnat hüvelyk- és mutatóujja közé fogta, a kenyeret másik három ujjával a tenyeréhez szorította és falatozott. Mikor becsettintette bicskáját, elismerőleg bólintott:

– Nagyszerű kenyeret süt az édesanyád!»

A hétvégi cserebere rendre megisméltődött a diákok között.

A diákok gondozója a család háziasszonya volt, akit a diákok szülei láttak el élelmiszerekkel, ezekből főzött a sok jó lelkű, rendszerető podolini asszony egyszerű ebédet és vacsorát. A kenyeret Lublón sütötték, ezt csak hetente hozta a városba az öreg Stefán, a postakocsis. A tiszaháti, nyírségi, jászberényi fiúk többségükben nem voltak cserediákok, mint Krúdy. Szüleik már ellátási díjat fizettek a házigazdának. Ez a különbség kiütközött az ételek minőségében, az egyik polgári, a kosztosoké úri volt, és sokszor bővelkedett ismeretlen nyalánkságokban.

A diákok szokásai mellett a nyári időszakban egy-egy ünnepi vagy hétköznapi estén is megszokottá vált a városban, hogy a felnőtt szomszédok, ismerősök, a régi jó céhek mesterei a házak előtt padokon találkoztak egymással. Így pótolták a még nem létező olvasóköroket, kaszinókat, egyesületi életet. Ilyenkor beszélgettek, tréfálkoztak, tanácskoztak. Amikor pedig egy-egy korai szeptemberi napon a piarista kolostorban megszólalt az összes harang, diákok, szülők, házigazdák is elindultak a *Veni sancte*-ra.

[Kalandos diákélet tanévnyitótól tanévzárásig] A podolini algimnázium Krúdy ifjúkorában a Poprád-völgyének legészakibb fekvésű iskolája volt. Hírességét az is igazolta, hogy vasúttal sem lehetett megközelíteni, mégis összegyűjtötte a környék tanulni vágyó – jórészt szegény – fiatalságát, sőt: német szóra magához vonzotta a Nyírség, Jászság sok magyar diákját is.

Magas műveltséget nem adhatott, de jól helyettesítette az akkor még csak alakulófélben lévő polgári iskolákat. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy IV. osztályt végző diákok egy része a szülői otthonba tért vissza, ahol megtanulta, fejlesztette apja mesterségét. Másik része postai, vasúti, közigazgatási dolgozó lett, aki pedig tovább tanult, közép- vagy kereskedelmi iskolában, jelentős része tanítóképzőbe kérte felvételét.

Az intézetben nem volt diákegyesülés. Télen meg kellett elégedniük Csuhrán Endre tanár teremtornáival. Csuhrán a Fő tér 49. sz. házban lakott a kolostor közelében. Leánya, Elza, nagy szépség volt a podoliniaiak szerint. Faykiss Rudolf patikus vette feleségül. Muzsikával sem foglalkoztak az algimnáziumban, a sakkot is csak hírből ismerték. A tornaórák kötöttsége sem veszélyeztette a diákok önállóságát. Csuhrán tanár úr télen még csak megtornáztatta diákjait a teremben, nyáron legtöbbször fogta a halászbótot vagy puskát – pisztrángot fogott, vagy vadat lőtt –, fiait elküldte a vásártérre »longamétázni«. Nem is csoda, hogy az ifjaknak szabad területe »tisza levegős« világa maradt mindvégig a vásártér, ahol az iskolán kívüli fiatalok is szabadon portyázhattak.

A longaméta Csuhrán tanár úr szerint »a legegészségesebb testgyakorlat volt künn a zöld gyepen«. Felért afféle sajátos végvári vitézi játékkal is kicsinyben, mely jó clógyakorlat volt a podolini diákoknak az igen kedvelt vitézi »kis- és nagybunkós« csatákra.

Az inasok, mesterlegények gyakran torzsalkodtak, verekedtek a diáksággal. Ezek két változatban történtek: személyi ellentét formájában a kapualjakban és csoportos összekoccanások útján. Ilyenkor a vásártéren zajlottak le a csatározások. Az utóbbi azért volt »alkalmasabb« a verekedőknek, mert nem kellett tartaniok sem a tanárok, sem a házigazdák ellenőrzésétől. Szinbád részvételét ezekben a csatározásokban Jurán Vidor szavaival idézem:

„Krúdy Gyula ezekben csak mint csendes megfigyelő vett részt. Főlényes nyugalommal nézte a verekedéseket, és utólag hűen ecsetelte lefolyásukat. Jóízűt nevetett mindig, ha a hetvenkedő elhallgatta a kapott ütlegeket, és csak adottakkal dicsekedett.»

Más alkalommal pedig tekintélytartóan kioktatta a gáncsokodót.

Ezek a csaták pótolták a diákegyesületek hiányát Podolinban. Titkos egyesülés volt ez, amelyet az önvédelem fejlesztett ki: »Bunkós« volt ennek a szervezetnek, »vitézi rendnek« a neve.

Ha a diákot bántalom érte, nem volt, aki megtorolja. A nagyobbik védte ugyan a kisebbiket, az erősebb a gyöngét, panaszra azonban nem mehetett

schová. Ezért védekezett!

Erősebb ellenféllel szemben csak a bátorság, ügyesség és jobb fegyver egyenlített ki az erőkülönbséget. Így keletkezett a »bunkósok« vitézi rendje. Ebbe csak megbízható, próbás harcosok kerültek, akik készek voltak egymásért a végsőkig verekedni.

A rendnek Krúdy idejében megközelítőleg 10 tagja volt. Fele kisbunkós (kb-kábé), a másik fele: nagybunkós (nb-enbé). Vezetőt esetről esetre választottak, a parancsát pedig könnyörtelenül mindenkinek végre kellett hajtania. Hasonló volt ez a szervezkedés a Pál utcai fiúk gittegyletéhez, de jóval nyersebb, durvább, kegyetlenebb volt annál.

»A bunkó ólmos bot volt. A kisebbiknek nyele csak akkora, hogy a marokban elfért, a nagyobbiké pedig olyan, hogy kabátujjban a könyökig ért, s így az ellenfél előtte rejtve maradt.«

Mindezt nem lehetett terv és helyszín nélkül szervezni. A Dohnál-kamra volt az az illegális hely, ahol a diákok legjobban fel tudtak készülni a nagy vállalkozásokra. A bunkó- és bunkósavatás a Cinege-szigeten történt. Lefolyása Jurán leírása szerint a következő volt:

»Szombaton délután egyenként kisompolyogtak a bunkósok és a jelöltek a Poprád és a Malomárok között fekvő Cinege-sziget füzesébe. Száraz gallyakból tüzcscékét raktak, Dohnál Gyula a kabátja alól kivette a formát: egy agyagtéglát, amelynek közepén gombafej nagyságú félgömb volt kivájva. Klein Jancsi kamarafőnök előhúzott egy bádogbögrét, és arra nyelet drótozott. Garzsik Lajos, a fűrésztelepi gépész fia, kiszedett elcsent ólomdarabokat és berakta, Dohnál Béla pedig a zsebéből kihúzott seprőnyélről levágott rövid botot, amelynek egyik végében kereszt alakban két szög volt átalverve. Mikor az olvadt ólom a bögrében ezüstösen megcsillant, szöges végét beillesztette az agyagforma kivájt félgömbjébe, Jancsi az ólmot a szögek közé öntötte. E mestermunka után a tüzet eloltották, a szerszámokat elrakosgatták. A vezér az új bunkót átnyújtotta az újdonsült bunkós jelöltnak a következő köszöntő (avató) szavakkal:

– Őrizd és használd vitézi becsülettel! Rücskös még a gömbje, majd kicsiszolódik a csiszlikek fején! Szervusz!»

Ezután valamennyien kezet szorítottak az új bunkóssal.

Ezen a tavaszon a vásártéri harcok megélénkültek. A diákok semmiképpen sem akartak vereséget szenvedni az esetenként orvul őket megtámadó ellenfeleiktől. Ezért kötöttek egyezséget olyan hírszerzőkkel, akik idejében tájékoztatták őket egy-egy ellenséges felkészülésről. Így jutott tudomásukra az egyik alkalommal, hogy a csiszlikek a fűrésztelep suhanc ifjaival szövetkezve a legközelebbi szombaton, bérfizetés után a városba vonulnak, és minden diákot, aki útjukba kerül, véresre vernek. Az alapos tájékozódás és jó helyzetfelismerés alapján gondosan felkészültek a támadásra, és az országút régi fahídjánál döntő

győzelmet arattak a meglepett támadókon. – Sikert sikerre halmoztak, és egyre többen sodródtak bele mindkét oldalról a verekedésekbe, amelyekben a bunkó mindig felülkerekedett.

Természetesen a diákok sem úszták meg büntelenül a harcokat. A tanári testület legtöbbször tudomást szerzett a nem éppen szelíd és ártatlan vállalkozásokról. Ilyenkor a vicedirektor vette el a kedvüket jó darabig az újabb könyvelműködéstől. A megtorlás nem volt túl szigorú, de ma már nevetségesnek is tűnne: 2–2 pofon, du. 4 óráig tartó bezárás volt az alapbüntetés, majd a pedellus átvezette a bűnösöket a kolostor másik szárnyába, ahol a vicedirektor imát rendelt számukra. Mindegyik vastag imakönyvet kapott, és a vice is velük együtt imádkozott du. 4 óráig, majd hazakergette őket, akik akkor már valósággal szédelegtek az éhségtől.

Otthon mindenkor szolidáris pajtások várták a csatából megtért bunkósokat. Jurán egy ilyen alkalommal 5 fügét kapott egyik társától. Krúdy pedig megsimogatta a daganatot a fején: és csillapításul egy narancsot nyomott a markába.

Szinbád podolini élete telített volt a környékbeli legendák hatásával is. Ezekről a legendákról nemcsak a vidék társadalma beszélt, hanem a diákság körében is élénk visszhangra találtak, hiszen a környező táj, az emlékeket szüntelen árasztó világ alakjaival együtt nemcsak nagyon ismerős, de szerves hozzátartozója volt szórakozásaiknak, olykor hasznos gyűjtőszemvedélyüknek is.

A diákság a temetőbe érhetően nem sokat járhatott, de tudott az Akasztófa-hegy melletti temetői Annaforrás történetéről:

Mintegy 80–90 évvel ezelőtt, tehát Krúdy idejében is, a temető kegyelethely volt. A zajló életből ki volt kapcsolva két nap kivételével: Mindszentek napján és Anna napján, búcsú alkalmával, amikor búcsúsok keresték és fölkeresik ma is a kutat (forrást), amelynek gyógyító erőt tulajdonítanak a szembajokra.

A hagyomány szerint a temető helyén, amikor még zárt fenyves borította területét, élt egy Krundinhopp nevű rabló-zsivány. Legendája Krúdy idejében élénken élt a város minden lakójában. E legenda szerint a zsiványt a temetőben lévő templomocska helyén fejezték le, feje legurult a lejtőn, a jelenlegi kút helyén megállt, itt előbuggyant a gyógyvizes forrás, amely fölé később kápolnát emeltek. Hogy miért éppen a zsivány vált „szentté”, arra a következő történetben kapunk magyarázatot:

Egyszer felhőszakadás zúdult a zsivány kunyhójára, a villám közvetlen közelben bevágott egy fába, a zsivány eszméletlenül elterült a földön. Önkívületi állapotában az volt a látomása, hogy az úr számonkérte gyilkosságait; ő javulást és bűnbánatot ígért, mire elhangzott a kemény ítélet: azt a száraz bunkót, amelylyel az embereket agyonverte, szúrja a földbe, térdencsúszva Poprádból a szájában addig hordjon vizet és öntözze gyilkoló szerszámát, amíg ismét kiszökdül. Ez lesz temérdek bűne megbocsátásának jelle. A zsivány magához tért. A láto-

más annyira hatott rá, hogy a kiszabott büntetés végrehajtásához nyomban hozzáfogott. Csúszott a térdén és szájában hordta az öntözővizet. – Múltak az évek, és egy tavaszon végre kizöldült a száraz bunkó. Ekkor jelentkezett a földi bírónál, halálra ítélték.

A kegyetlen történetek az érzékeny szívű – főként hiszcény asszonyi lelkületekre nyomasztóan hatottak. Bezzeg nem érzékenyültek el tőlük a diákok, akik a hosszú lelki penitenciákat legtöbbször súlyos tehernek érezték, s ha csak lehetett, megjátszották az ártatlant, olykor pedig cinizmussal volt határos viselkedésük. – Ez a másik végletű magatartás vezetett éppenséggel a már ismeretett kegyetlen, durva játékok viadalaira.

Az ősi kolostor barátcellái, a templom alatti kriptája sok ismeretlen titkot rejtegetett. A barátok rémmeséin kívül a kriptákból kivezető alagutak rejtelmek különösen sok okot adtak erre. Az alagutak a távoli fenyvesbe vezettek. Ezen át menekült egykor üldözői elől a nagyságos fejedelem Lengyelországba. – Ma már csak a mesemondás tárgyai maradtak ezek.

A tavaszi esők szobafogságra kárhoztatták a diákokat, ilyenkor a Dohnálkamrában összeverődtek, beszélgettek, tanakodtak, ha pedig Krúdy megjelent, és a kabátja alatt érdekes könyvet hozott, akkor mélységes csendben, figyelmesen hallgatták felolvasásait.

Jurán feljegyzései szerint Krúdy valamelyik esős napon Rieszcék könyvtárából kihalásztta Andersen meséit. Tátott szájjal hallgatták a csodás történeteket, mikor pedig a repülő koffer esete hangzott el, Béla felsóhajtott:

– Könnyű volt ládába ülni és repülni! Próbálta volna húsvétkor harangon a lovaglást Rómába és vissza! (Talán ezért is nevezte el magát a nagy mesemondó író Szinbádnak, az arab mesevilág legszebb élő alakjának.)

Általános megrökönyödés követte Béla szavait. Végül is elhatározták, hogy bemutatják egymásnak tudományukat. Szadovszky Guszti kulcsot kerített a harangláb kapujához. Másnap feltűnés nélkül egyenként odasompolyogtak a toronyajtóhoz, kinyitották, besurranás után belülről bezárták, elmásztak a harangállványig. Ezután következett a nagy teljesítmény: Dohnál Béla oldalt a gerendákon fölkapaszkodott, majd átcúszott a harang felső fafoglalójára, annak hátáról olyan büszkén nézett le, mintha paripán ült volna. Gyula biztatta: – Kapaszkodj a foglalóba, mert meglendítem a harangot! –, és azzal fogta a kötelet, és a harangot lendíteni kezdte. A félívek a levegőben nagyobb-és nagyobbak lettek. Jancsi a tenyerével elfogta a kalapács lendületét, nehogy az érchez ütődjék. Béla pedig, mintha óriási bölcsőben ült, füttyürészve jobbra-balra ingott az öreg harang hátán.

Nagy bátran sorra mindannyian megülték a harangokat.

Abban az évben az április szeszélyesen sok esőt hozott. A bunkósoknak ez nagyon hasznos volt a zárt környezetű szokatlan lovaglásra. Egyszer azonban az öreg Wittkóné fölfigyelt a különös jelenségre: beszédet hallott a torony-

ban, és észrevette a harangok néma lendületét. Otthon megsúgta a látományt:
– Lendülnek a podolini harangok, de nem szólnak! Bizonyosan a hazajáró
lelkek lendítik őket megrögzött bűnösökért.

És az asztalon meggyújtotta a szentelt viaszgyertyát.

Az új legenda híre titkon, suttogva szállt... Többek lelkében rémületet is
keltett. Pl. a molnárt nyomban kirázta a hideg, keresztet vetett, hazafutott az
esőben és befeküdt az ágyba.

– Ez a büntetése! – suttogták a nagymamák. – Minek veri hitetlenül az orrát
az égiek dolgaiba!

Végül is Fasler professzor leplezte le a diákokat az albíróval meg a vigyorgó
harangozóval. – Büntetésük 8 napi kolostori zárka és koplaltatás volt.

Levélfakadáskor kerületi főigazgatói látogatás volt a kolostorban. Szokás
szerint tanítási órákat látogatott a főigazgató, konferenciát tartott, és hogy
érdemileg a diákok is érezték jöttét (méginkább jótékony távozását) – másnap
szünetet adott az ifjaknak.

A szünetet a bunkósok hatan, a fűrésztelepen lakó Garzsis Lajos ötlete alapján
arra használták fel, hogy az Akasztófahegyen rántottát süssenek a kirabolt,
összegyűjtött varjú-, csóka- és szarkatojásokból. Garzsis lábost ajánlott fel
a vállalkozásra. Kenyeret, szalonnát, kanalat a diákkamrák diákládáiból vittek
magukkal.

Az Akasztófahegy közvetlenül a város Lengyelhon felé eső kapujában, az
északra törő Poprád nyugati partoldalában terült el, clég meredeken kapaszkodott
fel a magasabb hegyek felé, mintegy 45 fokos szögben szakadt rá a sebesen
rohanó folyó medrére. Mögötte már a kis temető ölelte magához. Azt a birodalmat,
amelyben örök álmukat alusszák a Chlebákok, a vásznat szövő Wittkók, a híres
borkereskedő Lipóczyak, akik Krúdy életében, podolini környezetben szervesen
hozzátartoztak még szépírói álomszövééséhez. A hegy ma már kopárabb, de
akkor is csak bokrokkal, itt-ott magányos fenyőekkel benőtt világ volt. Ma az
Akasztófahegy derekát a felsőzugi (ruzbachi) országút hasítja szét a parttól,
s jóval meredekebb, ridegebb is, mint a városszéli Wittkó-ház kedves partmenti
gyepszőnyege; de a kirándulásra, diákötletek, szórakozások betöltésére nagyon is
alkalmas volt.

Szinbád idejében azért lehettek annyira áhítottak ezek a diáknapok, kirán-
dulások, mert mindig volt bennük valami titkos és tilos is. Most pl. a fészek-
rablás, méghozzá szervezett módon. A kamaszoknak megbocsátható ez, akik-
ben kisgyerek módjára, különösen tömegben, nem él annyira a részvét érzete.
A játékos, pajkos, kalandvágó hangulat hatása elnyomja a jobb belátást,
a mélyebb, igazabb, tartalmasabb erkölcsi cselekedetekre vágyságot. Itt is min-
den esetben felülkerekedett a kamaszos, virtuóz kalandokat kereső, destruktív
demagógia. A jó szervezők és hangoskodók egyénisége összetevődött, akiknek
szavára mindenki játékosan és fáradságot nem ismerve cselekedett, az ötletet

adó Garzsik Lajos parancsaira – aki már a vállalkozás főszakácsa is volt egyben. E kaland azzal kezdődött, hogy a vékony törzsű, magányos fenyők koronái csakhamar imbolyogni kezdtek az ágaikat megmászó bunkósok fészekrabló rohamaitól. Két órán belül a kalapok is megteltek tojásokkal. Garzsik lábosában a köréje kuporgó bunkósok gyűrűjében sercegő szalonna és pirosuló hagyma ízesítésével elkészült az áhított, de izzasztóan nehéz munka árán jól megérdemelt csemege.

Ebben a vállalkozásban Krúdy is részt vett, aki a kaland végén derűsen megjegyezte:

– Életünkben soha annyi szarkát és varjút nem fogunk enni, mint ma ettünk!

Nagyobb baj, megundorodás így sem történt mert a bunkósok farkasétvágya felülkerekedett a gyomorrontáson is.

★

A *Te Deum* régi szokás szerint Péter-Pálkor volt. Krúdy végleg elhagyta a kolostort, csak évek múltán, de még az első világháború előtt találkozott utoljára Juránnal Pesten. Egészen véletlenül az állatkert melletti Wampeticshez tértek be ebédelni; Jurán a feleségével. A felfedezés úgy történt, hogy Juránt egyszerre megbökte felesége, mert a közeli sarokasztaltól egy úr »fixírozta« őket. De akkor már az úr közeledett is felénk, megismerte az egykori kisbunkóst. A két podolini bunkós ismét és utoljára egymásra talált.

☞ Krúdy szegyhúst rendelt ebédre, azt a hírességet, melyet kívül senki sem tudott úgy élvezni és megbecsülni. A régi podolini történetek a valóságos mesék világa pedig összefoglalták, bekeretették ifjúkoruk legszebb emlékeit.

